

"לישועתך קיויתי ה'". מסיים הכנה"ג ואומר: "ומ"מ, כשאני זוכר, אני נוהג דברי מהר"ר אשתרוק".

יכול להיות שדברי הרש"ל נכונים רק במקרה שזה לא תלוי באדם המברך אלא כשהוא צריך לענות לחבירו שהקדים לברכו ואמר לו: "חיים טובים!", כפי האגונוא, אומר רש"ל, שצריך להשיב לו ואח"כ יסיים: "לישועתך קיויתי ה'". אבל בנידון הזהותה יין ורוצה לברך את המסובים, נכון יותר שיקדים תחילה ברכה להשי"ת ואח"כ יברך את המסובים. ומעתה גם בנידון דידן יש להקדים ברכת הנהנין, ואחר שיטעם מעט, יאמר 'יהי רצון' ואז יאכל עוד.

המאמר מרדכי' בסימן תקפ"ג וכן השו"ת 'לב-חיים' וכן ה'בן-איש-חי' פסקו שיש להקדים ברכת הנהנין ואחר שיטעם מעט יאמר 'יהי רצון' ויאכל עוד. להלכה פוסק הרב עובדיה בשו"ת 'יחזו דעת' (חלק א' סימן נ"א) שקודם יברך על הפרי ויטעם ורק לאחר מכן יאמר 'יהי רצון'.

שיטת הרשז"א:

רשז"א בשו"ת 'מנחת-שלמה' (חלק א', סימן י"ח) כותב שאם אדם התחייב בשבועה חמורה שבכל סעודה לאחר שיטעם כזית ראשון יאסר באכילה עד שילמד פרק משניות, ויהיה אסור לאכול ולשתות באמצע, אע"ג דהפסקה זו הרי היא חובה עליו, מ"מ פשוט הוא דאין זה חשיב הפסק, כיוון שמה שהתחייב ללמוד באמצע הסעודה אין זה כרי להפסיק בין האכילה שלפני הלימוד לאכילה שלאחר הלימוד, אלא אדרבא רוצה הוא לקדם את סעודתו בד"ת או מטעם אחר שיש לו אך מ"מ אין כוונתו להפסיק את הסעודה. בניגוד לכך, במקרה שרואה את חברו טובע בנהר, והפסיק בין הברכה לטעימה בקול זעקה של הצלה, אע"ג שאסור לאכול עד שיציל מחמת איסור התורה "לא תעמוד על דם רעך" אפ"ה חשיב הפסק. ולכאורה צריך לשאול: מה ההבדל בין המקרים?

ומתוך הרשז"א: אין לחלק בין אם מחויב באותה הפסקה או לא, אלא צריך לחלק האם ההפסקה היא מעניין הסעודה או לא. במקרה של הלימוד, האדם רוצה לאכול בקדושה ואין זה חשיב הפסק כי זה ממילי דסעודה, אך במקרה שחברו טובע אין זה ממילי דסעודה ולכן חשיב הפסק, על כורחך שזה לא תלוי בחובה. ומביא כסייעתא לדבריו שאמירת 'יהי רצון' שנוהגים בליל ראש השנה לסימנא טבא, לא חשיב כלל הפסק גם בין הברכה לטעימה. וכן התפילה שנוהגים לומר בברית המילה אינה חשובה הפסק כלל בין הברכה לטעימה ואע"ג דלא מחויב כלל באמירה זו כי זה ממילי דמילה. אלא, עיקר הטעם הוא משום דבהפסק הוא מילתא דשייכא לסעודה, משא"כ הצלת נפשות, אע"ג דחובה גמורה היא עליו- משום דהצלת נפשות דוחה לאו דלא תשא, ומחייבו בהפסקה, אבל אין זה גורם כן שפעולת ההצלה לא תהא חשובה הפסק.

לפי היסוד של שו"ת 'מנחת-שלמה' יוצא אפוא שאמירת 'יהי רצון' לא מהווה הפסק כי זה ממילי דסעודה. לפי עניות-דעתי, שו"ת 'מנחת-שלמה' מסכים עם הכנה"ג שהזכרתי לעיל, אך לא מטעמו אלא מטעם אחר. כנה"ג אמר שאין בעיה להקדים ולומר למסובים 'בשמחתכם!' ואח"כ לברך ולשתות מכיוון שכבוד הבריות דוחה לא תעשה שבתורה. אך שו"ת 'מנחת-שלמה' סובר שמה שגורם להפסק זה אם זה מאותו עניין או לא. הוא מחדש הרבה יותר מהכנה"ג וסובר שאף בין הברכה לטעימה לא היה הפסק. ויוצא מדבריו שיש קודם לברך ורק לאחר מכן לומר 'יהי רצון'. ביילקוט-יוסף עמוד ל' סעיף ג' כתב שיש להקדים ברכת הנהנין ולאחר מכן טעימה ואח"כ אמירת 'יהי רצון', ויש נוהגים לומר תחילה 'יהי רצון' ואח"כ ברכת הנהנין על הפרי וטועמים.

סיכום:

לסיכומם של דברים יוצא:

- לפי שו"ת 'יחזו-דעת' משמע שיברך, יטעם ורק לאחר מכן יאמר נוסח 'יהי רצון'.
- לפי שו"ת 'מנחת-שלמה' משמע שאמירת 'יהי רצון' לא חשיב הפסק ולכן אין בעיה להקדים לטעימה, אך לומר רק לאחר הברכה.
- לפי 'הילקוט-יוסף' אפשר גם להקדים את הטעימה לאמירת 'יהי-רצון', יש מנהגים מתי לומר את 'יהי-רצון': לפני הברכה והטעימה או אחרי הברכה והטעימה-אך לעולם אחר הטעימה. לאלו הנוהגים לומר את 'יהי-רצון' לפני הברכה, לא חוששים לגמרא בנדרים דף ל"ב ע"ב שהזכרנו לעיל ממלכי-צדק שהקדים שבחו של אדם לשבחו של מקום ונענש על כך, שכאן באמירת 'יהי רצון' זה תפלה ותחינה. וכן כתב שו"ת 'תפארת-אדם' סימן ס"ג, מובא ביילקוט-יוסף' בהערה ג'. שנה טובה!

במאמר זה נדון, האם יש להקדים בר"ה תחילה ברכת הנהנין של הפירות ואח"כ לומר 'יהי רצון'. או להיפך: 'יהי רצון' תחילה ואח"כ ברכות הנהנין. וכן, האם אמירת 'יהי רצון' הוא הפסק.

מקור אמירת הסימנים:

הגמרא במסכת הוריות דף י"ב ע"א כותבת: "לעולם יהיה אדם רגיל לראות בראש השנה לסימן טוב, קרא רוביא כרתי סילקא ותמרים". ופירש רש"י שנקט מינים אלו שהם גדלים מהר יותר משאר פירות וירקות וסימן טוב הוא לראותם בראש השנה. לעומת זאת, במסכת כריתות דף ה' ע"ב הנוסח מופיע בצורה אחרת: "לעולם יהיה אדם רגיל לאכול", במקום לראות כדאיתא בהוריות.

בטור ובשו"ע בסימן תקפ"ג סעיף א' מובא כנוסח בכריתות:

יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא, וכשיאכל רוביא יאמר: 'יהי רצון' וזכרוננו, כרתי: 'יכרתו שונאי ה' / סלקא: 'סתלקו אויבינו', תמרי: 'יתמו שונאי ה' / קרא: 'יקרא גור דיננו ויקרא לפניך זכרוננו'.

א"כ, השו"ע פסק שמברכים 'יהי רצון' לפי ענין שמותייהם של הפירות והירקות. ובבית יוסף מובא שכן נהג רבינו האי גאון וכן הוא בספר הכלבו סימן ס"ד ובספר אורחות חיים.

מתי יש לומר יהי רצון?

המג"א על השו"ע לעיל כתב שמשמע מדבריו שיש קודם לברך ברכת הנהנין ולאכול תחילה מהפרי-ואח"כ לומר יהי רצון. ומדייק זאת כנראה מכך שאמר השו"ע "וכשיאכל יאמר". וטעם לדבר: כדי שלא יפסיק בדברים בין הברכה לאכילה. ולכאורה אפשר להקשות על הנחה זו שתפלת 'יהי רצון' נחשבת להפסק, ממנהג הכפרות שמופיע בסימן תר"ה, שם יכול לומר 'זה חליפתי וכו' / על הכפרות שעושים בערב יוה"כ בין הברכה לשחיטה- שנחשב הדבר לצורך השחיטה. וכן כתב הב"ח בשם התשב"ץ, שאמירת 'זו חליפתי' בין הברכה לשחיטה לא נחשב הפסק.

עפ"ז אפשר לומר שמעיקר הדין באמת אמירת 'יהי רצון' לא מהווה הפסק שכן היא נחשבת צורך אכילת הפרי, אך לכתחילה יש לאכול לפני אמירת 'יהי רצון', שהרי אין זה צורך כ"כ. ועוד, שאפילו לצורך אין להפסיק בין הברכה לאכילה, וכאן שאין צורך על אחת כמה וכמה. וכן כתב האליה רבה – לכתחילה יאכל ואח"כ יאמר את 'יהי רצון'.

כבוד שמים קודם לכבוד הבריות:

בזוהר הקדוש פרשת ויחי דף רכז ע"ב מובא שבכל מקום צריך להקדים ולברך ולשבח את הקב"ה תחילה ואח"כ לברך את חברו ולהעתייר בעדו. ואם לא עשה כן, והקדים ברכת חברו לברכת המקום, לא תתקיים אותה ברכה. לפיכך, כשבא יעקב לברך את בני יוסף הקדים שבחו של ה' תחילה. כמו שנאמר: "האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק. האלוקים הרועה אותי מעודי עד היום הזה" ורק לאחר מכן ברך: "המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים... וידגו לרוב בקרב הארץ".

בגמרא במסכת נדרים דף לב: נאמר כי שם-בן-נח, דהיינו: מלכי צדק מלך שלם, נענש על שהקדים לברך את אברהם אבינו לפני שבירך את הקב"ה. שנאמר: 'ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ'. ואח"כ סיים: 'וברוך אל עליון אשר מיגן צריך בידך'. אמר לו אברהם: וכי מקדימים ברכת עבד לברכת קונו?! ולכן, נפסקה הנהונה ממנו והועברה לזרעו של אברהם, שנאמר: 'נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דיברתי מלכי צדק'. וכתוב: 'והוא כהן לאל עליון'. הוא כהן, ואין זרעו כהן. כך גם אצלנו ראוי להקדים ברכת הנהנין על הפרי שהיא ברכה לה', ולאכול, ואח"כ לומר תפילת יהי רצון, שמהווה בקשת רחמים עלינו. ובספר כנסת הגדולה (או"ח סימן קע"ד הגהות הטור אות ב') כתוב: "וראיתי להרה"ג מהר"ר אשתרוק בן שאנטי שהיה נוהג לברך תחלה על היין ולשתות מעט, ואח"כ היה אומר למסובים 'בשמחתכם!', ומסיים שתייתו, ואמר לי הטעם, שאין ראוי להקדים כבוד בשר ודם וברכותו לכבוד שמים". (ומכאן סמך גם לברכת יהי רצון שצ"ל אחר ברכת הנהנין וטעימה). ואמנם הכנה"ג הוסיף וכתב:

"ולוי נראה שאין בכך כלום. שאפשר שראוי להקדים לומר למסובים 'בשמחתכם!', ואח"כ לברך ולשתות, משום שגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה".

בזמננו, נשתרש המנהג לומר לאדם שמתעטש: "חיים טובים!" והמתעטש עצמו אומר: "לישועתך קיויתי ה'". אומר הרש"ל, שהמתעטש ואומרים לו "חיים טובים!" ישיב תחילה להם "יוסיפו לכם שנות חיים" ואח"כ יאמר:

היאוש החל לכרסם, עד שלבסוף פנה הבן לבית המרוח הקרוב ושתה לשכרה עד שנשתטה, והחל להתקוטט עם כל עובר ושב. כדי למנוע נזקים, הוזמנה המשטרה המקומית כדי לפנותו אך הוא הוסיף להתפרע ופגע בשוטרים המפנים. למחרת בבוקר מצא עצמו בין סורג וברית. לאחר בירור עם השומרים נודע לו שהוא צפוי למשפט-ואל לו לקוות שיצא נקי בלא כלום. כשהגיע יום המשפט נדחף לבית המשפט בחשש גדול ובפחד מן הבאות, לא מאמין שזה קורה לו: "לשם מה הגעתי לארץ הזו בכלל?" חשב לעצמו, אך את הנעשה אין להשיב...

עורכי הדין הסתדרו במקומותיהם, העדים והתובעים כבר מוכנים לשות בו את ראיותיהם וטענותיהם.

כל באי בית המשפט נעמדו על רגליהם והציצו בסקרנות למשמע דלת חדר השופטים נפתחת, אך הגידון שישב שמוט על כסאו לא הגיב-הרי אלו הם שיגורו את דינו, ואין לו כל חשק לראות את פניהם.

שומר הסף קורא את באי בית המשפט לסדר, והדממה משתררת באולם. שניות ספורות לאחר מכן: מתחיל השופט לדבר...

"הקול הזה מוכר לי", חושב לעצמו הבן. הוא נושא את עיניו ולא מאמין... "אבא!!! צועק הבן, והבעת שמחה ממלאת את פניו, "הנה, אחרי כל החיפושים מצאתי את שאהבה נפשי!". בידוע שתוצאות המשפט כבר לא מעסיקות את מחשבתו של הבן-עתה, דבר לא יוכל לפגום בשמחתו: סוף סוף קרוב הוא לאביו היקר.

ראש השנה הוא יום הדין, והשופט שלנו זה הקב"ה בכבודו ובעצמו. בזמן המשפט הוא אמנם מעיין בדינו אך בד-בבד הוא קרוב אלינו עד מאד, וגם אנו זוכים להתעלות מיוחדת ביום זה.

התגובה הטבעית לקרבה נפלאה זו היא השתוקקות להתמדת החיבור לכל השנה כולה. שנוכה.

"לדור ודור המליכו לאל" ואז: "צדיקים יראו וישמחו". שנה טובה!³

³ לאחר כתיבה שמעתי ממר"ר אריה שטרן, דברים דומים. מניה ומיני יתקלס עילאה.

בחודש אלו עם ישראל עושה הכנות גדולות לקראת יום הדין: מוסיפים חומרות, מאירכים את התפילה, מרבים בצדקה, מריעים בשופר ויש שהגדילו לעשות והפיצו כרוזים על המשפט שיחול בא' תשרי.

והנה בערב יום הדין הגדול והנורא ניתן לצפות מבית יהודי טיפוסי שימצאו בו דפי חשבונות נפש, טענות מחודשות וכמובן... אנשים מתוחים ולחוצים. אך למרבה הפלא הבתים מלאים בניחוח מלבב של מיני מטעמים וממתקים, הרצפות מבריקות והפליא וכולם לבושים בבגדים נאים וחדשים.

ואתה עומד בתמיהה: מה לכם לעסוק באוכל ומלבושים?!

הדין בפתח! הקטגור מוכן לסדר טענותיו!

טוב.... אולי הם בטוחים בנוסח התפילה שיתום פי המקטרג...

בוודאי ימצאו שם תחינות נפלאות שאפילו בורא כל העולמים לא יוכל לעמוד מנגד.

אך למרבה ההפתעה יש בתפילה יותר ביטויי עידוד המשפט מאשר בקשה לרחמים! היתכן שהתפילה מלאה במלכות והמלכה והמשפט נדחף לפינה?!¹

בכדי לישב תמיהות אלו, אשתמש בסיפור ששמעתי מר' איתן זן-בר (בוגר הישיבה)²:

היה פעם בן שאביו נסע לארץ זרה ונשאר שם כמה שנים טובות. הבן, מלא געגועים-אין-קץ לאביו, השתוקק ללכת לבקרו. יופ אחד, החליט הבן לעשות מעשה, ונסע לאותה ארץ וזר-מחפש אחר הכתובת שהייתה בידו. מחפש אחר אביו.

אך כל חיפושיו עלו בתוהו: לא דובים ולא יער. הרחוב שאת שמו קיבל בתור מקום המגורים של אביו נעלם כלא היה!

בתושייתו, הלך הבן לשוק המקומי ושאל בעלי דוכנים-"המכירים אתם את אבי?". שוב ושוב נענה הבן בשלילה, מחפש לשוא מושע מבין קהל ההמונים.

¹ ישיבו תלמידי החכמים שבישיבתנו: שאלה זו ידועה וכבר ענה עליה הט"ז שאנו ביום זה בטוחים שנצא זכאים בדין. אך תשובה זו לא מספקת דיה כיוון שכל אחד מאיתנו יכול להיזכר לרגע בכל מאורעות השנה האחרונה **הפחות נעימים** ולהבין לבד מה היו תוצאות המשפט הקורד. לא יצאנו זכאים **לגמרי**.

² יש לציין ולהעיר שהפרטים אולי לא מדויקים, אך העיקרון בהחלט עומד על תילו.

תשובה מאת

כוח התשובה תלוי בכוח הרצון

אריאל כהן (ו')

שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר: "ונמקו כל צבא השמים" (ישעיהו ל"ד). אמר: אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגיעה בבכייה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: 'ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא'."

מסיפור זה נראה שתהליך התשובה הינו מורכב ביותר ודורש כוחות נפשיים איתנים, דבר זה עומד לכאורה בסתירה לדברי הרב זצ"ל בהקדמה לאורות התשובה-

"זה כמה אני נלחם מלחמה פנימית ורוח חזקה דוחפת אותי לדבר על דבר התשובה וכל רעיונותי רק בה הם מרוכזים. התשובה היא תופסת את החלק היותר גדול בתורה ובחיים, עליה בנויות כל התקוות האישיות והציבוריות (תשובות הכלל והפרט), היא מצות ה' שהיא מצד אחד **קלה שבקלות** שהרי הרהור תשובה הוא כבר תשובה⁴, ומצד אחד הרי היא קשה שבקשות, שלא יצאה עדיין אל הפועל **במלאה** בעולם ובחיים".

איך ניתן ליישב את הסתירה? מצד אחד התשובה היא קלה ומספיק רק הרהור ורצון קל כדי לקיימה, ואילו מצד שני רואים אנו את ר"א בן דורדיא שנדרש למאבק עצום ולחרטה גמורה עד שיצתה נשמתו ע"מ שיקבלו את תשובתו?

נראה שיש להגדיר את המושג תשובה:

אם נדייק בדברי הרב זצ"ל נראה שיש חילוק בין הרהור תשובה לבין תשובה שלמה ומלאה.

כך גם נראה להסביר סתירה בדברי הרמב"ם:

בפרק ראשון מהלכות תשובה הלכה א'-

"כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בודון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישבו מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר 'איש או אשה כי עשו... והתודו את חטאתם אשר עשו' זה וידוי דברים".

ואילו בפרק ב' הלכה ב' מצריך הרמב"ם קצת יותר מודיו גרידא-

"ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד שנאמר: 'עזוב רשע דרכו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר: 'כי אחרי שובי נחמתי', ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר: 'ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידני', וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו".

לכן נראה שצריך להגדיר שהתשובה היא- **גילוי רצונו הפנימי והטוב שיש באדם וקביע עמוק בנפשו**,

גילוי זה יכול להיות אפילו על חלק קטן מנשמתו (כדוגמת הרהור תשובה), אך כמובן שהתשובה האידיאלית היא כמו שכתוב בפרק ב' ברמב"ם, לגלות את כל הטוב שבנשמת האדם ולבטאה כלפי חוץ כמו שעשה ר"א בן דורדיא, ולכן תיקנו לנו חז"ל תהליך של תשובה הבנוי מחרטה, וידוי וקבלה לעתיד. וזכרו: כוח התשובה תלוי בכוח הרצון.

⁴ ע"פ הגמ' בקידושין מט: "ע"מ שאני צדיק אפי' רשע גמור מקודשת שמה הירה תשובה בדעתו".

רבים מהמפרשים מייחסים את מקורה של מצות התשובה לפסוק בדברים פרק ל' פס' י"א-

"כי המצוה הזאת אשר אנוכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא", וזה לשון הרמב"ן ז"ל:

"אבל 'המצוה הזאת' על התשובה הנזכרת, כי 'השבות אל לבבך' (פסוק א') ו'שבת עד ה' אלהיך' (פסוק ב') מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני [הווה] לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם [של המצוה], לאמר כי אם יהיה נדחף בקצה השמים ואתה ביד העמים-תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום".

ולמרות שנראה מדברי הרמב"ן שמדובר על תשובה¹ כתוצאה מהצרות של כלל ישראל (שהרי "אם יהיה נדחף" נאמר על כלל ישראל), מ"מ ניתן לראות כאן את עצם **האפשרות** של תיקון המעשים ואת יכולת האדם להטות את דינו לכף זכות ע"י התעוררות הרצון.

הגמ' במסכת ע"ז מספרת סיפור מפורסם:

והתניא: אמרו עליו על ר"א בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת² בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה, נטל כיס דינרין בתורה ועבר עליה שבעה הנרות. בשעת הרגל דבר [תשמיש] הפיחה. אמרה: כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה³. הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר: 'הרים וגבעות-בקשו עלי רחמים!' אמרו לו: 'עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר: 'כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה' (ישעיהו נ"ד)'. אמר: 'שמים וארץ-בקשו עלי רחמים!' אמרו: 'עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר: 'כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה' (ישעיהו נ"א)'. אמר: 'חמה ולבנה-בקשו עלי רחמים!' אמרו לו: 'עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר: 'וחפרה הלבנה ובושה החמה' (ישעיהו כ"ד)'. אמר: 'כוכבים ומזלות-בקשו עלי רחמים!', אמרו לו: 'עד

¹ הספורנו במקום אומר שיעקר מצות התשובה היא בגלות.

² מעניין לראות את העובדה שבשנת"ל מספרים על אדם שיצא לתרבות רעה הדבר קשור לרוב לזנות, נראה שאותם נלווים (סוטים מדרך הישר) רצו לבטא את הקנטרטה לעול המצוות שמתבטאת דרוק בנות המתוארת בתורה לרוב כביטוי- "תובעת ה'", השוה ב"מ פה, חגיגה טו..

³ מעניין מאוד להשוות ל"אחרי" בתגינה טו. שגם עליו מסופר שהלך לזונה וגם עליו מסופר שאמרו לו שאין סיכוי לשוב, אולם אצלו זו הייתה בת קול, ולמרות זאת מצינו בחז"ל שבאו אליו בחביה על שלא עשה מה שמוטל עליו ועסק בחשבונות שמים. יש לי נטייה לפרש שהסיפור של ר"א בן דורדיא מתאר בעצם מונולוג שלו בינו לעצמו ואין הפשט שהזונה אמרה לו כן, אלא שכתוצאה מהמעשה של ההפחה נוצר בתוכו מאבק פנימי בין היצר הטוב ליצר הרע שנמשל לזונה (מעמוד הקשר אסוציאטיבי למשל הזונה של הזורה). תוס', אגב, מפרש כן לגבי דבריהם של הדוממים.

מדף הספרים היהודי/ עזריאל גלבפיש (ב')

לא לחנם 'מסילת-ישירים' הוא כמעט ספר חובה בעולם הישיבות. מדף ספרי המוסר הישיבתי, מכיל בתוכו את כל הספרים ה"קלאסיים": 'מסילת-ישירים', 'אורחות-צדיקים', 'שערי-תשובה' וכו'. כל אחד מהם מוסיף נקודה ייחודית לדרך שבה אדם אמור לתפוס את העולם שמסביבו, ובוודאי שאף מעצב את אישיותו. השיטה הכי פרקטית לשיפור עצמי היא ע"י בחינה עצמית של ההתנהגות היום יומית, ניתוח מעשינו ותשומת לב לטעויות שאנו מבצעים. "חשבון-נפש" מן הסוג הזה הוא בהחלט שימושי וטוב, אך הדרך האידיאלית חייבת לכלול בתוכה גם לימוד ספרי מוסר. קודם כל, כי מוסר מלמד אותך מה לעשות. איך אדם יכול לתכנן ולנסות להיות עבד ה' אם אין לו את המודעות לרעיונות הבסיסיים של מוסר: הדברים שאליהם האדם אמור לשאוף, המפסידים את מידותיו הטובות של האדם, הרקדוקים הנצרכים למען עידון הנפש ועוד מושגים רבים. אף אם זו הייתה כל סיבת לימוד המוסר, דינו.

אך תוצא נעלה יותר מלימוד ספרי המוסר, הוא שינוי אופיו של האדם שמתרחש בעקבות לימוד המוסר. שינויים אלו מתרחשים מבלי יכולת להצביע על שום דבר נקודתי. שינויים אלו מחלחלים לאדם אט אט. מעשים שבכל יום שבחורים מבלי לדעת איך לערוך "חשבון-נפש" מודוק, משתנים ללא היכר רק מעצם לימוד ספרי מוסר אלה. זה ברור שע"י לימוד המוסר מחשבותיו של האדם משתנה וכבר קשה לו הרבה יותר לבחור במודע בדרך הרעה. והסיבה? פשוטה: אחר לימוד מוסר, אותו עולם מושגים שאיתו נגש צף ועולה לו במוחו של האדם. 'שערי-תשובה' חצי שעה ביום כבר יגרום לאדם לחוש שלא בנוח בומן עשיית עבירה ח"ו.

וברמה עמוקה יותר: לימוד המוסר בצורה שקטה אך יעילה משנה את זווית ראייתו של האדם לכיוון דרכה של תורה, וכך הדברים פועלים גם בלימוד הגמרא. רק מעצם התעסקותו של האדם בלימוד הגמרא מקנה לו הדבר "שכל של תורה", דעת של תורה. כל דבר שאדם מפנים בעזרת חושיו מוסיף לעצב את אופיו. באותה צורה, אדם שלומד בעקביות מספרי המוסר יראה שאט-אט הלך רוחו ודעתו יתקרבו לאלו של חז"ל.

ואף אם נאמר ש"חשבון-נפש" עדיף על דרך הלימוד ה"קלאסית" של ספרי המוסר, הוא הרבה פחות פרקטי וכמעט בלתי אפשרית ליישום בסביבה הישיבית. אנשים רבים לא מרגישים בנוח להיפתח אל חבריהם או רבניהם כה עמוקה, וגם א"כ, דרך זו מדי אינטימית בכדי שתישאר יריאה שאט-אט הלך רוחו ודעתו יתקרבו לאלו של חז"ל. המוסר ה"קלאסיים" יכולה להילמד ביחידות, חברותא או עם אברך. וכן יש לה תוכנית מסודרת וקבועה לאורך ימים ושנים.

נכון, הדרך ה"קלאסית" הזאת של לימוד מוסר אינה פתרון קסם. אך נראה לי פשוט שע"י לימוד עב"ב משולב בהסתכלות למדות הצדקות, החסידות והרגישות הכה גדולות שצובעות את מאמרי חז"ל-בוודאי יבוא האדם אל מקום טוב יותר.

אדם יכול להוריד כחם באישיותו ע"י חשבון הנפש, אבל יראת שמיים והרגשה נכונה אינה מגיעה בצורת כפייה ובדרך כלל מצריכות זמן וחזרה בכדי שהמסר יחדור. שוב, המלה מעולם הגמרא שימושית: לימוד גמרא עם ברצוננו להבין את הדברים ושיחדרו פנימה, איננו עושים איזשהו "חשבון השכל" אלא פשוט יושבים ולומדים ומשנים שוב ושוב, וכך הדברים חודרים אלינו.

בנוסף לכך, היכולת לעשות "חשבון-נפש" אפקטיבי מותנה בכך שהשקפותיך מקבילות לשל חז"ל. אך אם טרם הגיע האדם לדרגה זו, מה יעזור אם יעשה "חשבון-נפש" אם הוא כלל לא הולך בכיוון הנכון? מפה מוכה, שאף לשיטה הגורסת שעדיף לעשות "חשבון-נפש" נוקקים אנו לספרי המוסר שיעצבו את השקפותינו לכשל התורה בתור עמודי תווך יסודיים.

נקודה נוספת היא, שלצערנו היום, לרובא דינשי אין את השליטה העצמית הכה נצרכת בשביל לערוך "חשבון-נפש" יעיל. אם ניקח את שמירת הלשון כדוגמה, אם אדם רק יקבל על עצמו שלא לדבר, מן הסתם שקבלה זו לא תחזיק מעמד (לצערנו) ליותר מכמה שבועות או אולי אף ימים לאחר יום הכיפורים. אך בשיטת לימוד ספרי המוסר, האדם אינו צריך להממוד עם השליטה העצמית" שלו אלא פשוט לחזור ולשנן את הלכות לשון הרע. כך, בצורה יעילה ושקטה, הוא ילמד ויעכל את גודל האיסור שבדבר וממילא, כשייתקל במצב בעייתי-כבר כמעט ולא יהיה לו ניסיון לדבר לשון הרע. כשניגשים לבעיה/מירה משורשה, ולומדים ומעמיקים בה במקום ההלחם נגדה-המטרות מושגות ביעילות גדולה יותר ונשארות לטווח ארוך יותר מאשר באמצעות "חשבון-נפש".

בהצלחה...כתיבה וחתימה טובה!

"בואו חשבון!" / יהודה כץ (ב')

סדר יומו של כמעט כל בחור ישיבה כולל בתוכו סדר מוסר. בסדר זה (שהוא ע"פ רוב כחצי שעה), רוב גדול של הבחורים לומדים ספרים "קלאסיים" כגון מסילת ישירים, שערי תשובה וכו'. הם לומדים אותו לבד, בחברותא ולפעמים אף בחבורה. העובדה שסדר לימוד זה הוא חיוני מובנת מאליה, רק שנראה שהגישה הסטנדרטית ללימוד מוסר נופלת בהרבה ממה שהלימוד באמת אמור להיות.

לא ניתן להתכחש לעובדה שהגישה הסטנדרטית מביאה עמה מעלות רבות. הספרים שהוכרו לעיל מציגים בצורה נפלאה את דיוקנו של ה"עובד-ה'" האידילי: הם מציינים בדיוק רב מיהו ומהו צדיק, את הרמות השונות של צדקות ואת המדרגות בעבודת ה'. ישנם הסוברים שאם אדם תמיד מתמקד ומתרכז באידיאל, או אז ראה כמה רחוק הוא מכך וע"כ יחזור לכיוון תשובה שלמה. לכל הפחות, ע"י הלימוד בספרים אלו ביום יום, האדם יימנע מהתדרדרות במצבו הרוחני.

אך על אף החשיבות שיש בספרי המוסר ה"קלאסיים" מהטעמים שהבאנו, נראה ששיפור עצמי ו"חשבון-נפש", הוא רק אפקט צדדי מהלימוד בספרים הללו: היות והיך רואה כמה רחוק אתה מהאידיאל, גורם הדבר לטוע בכך רצון ומוטיבציה לחזור בתשובה.

ולו בכך נסתתמו טענותיי, לא הייתי כותב מאמר זה. אך יתירה מעצם צדדיות העניין-אף מציאותו מוטלת בספק: שהרי פוק חזי-רוב האנשים אינם מנסים אפילו ליישם את הרעיונות שאותם הם לומדים, בדיוק מאותה סיבה: היות שיש מרחק כ"כ גדול בין הרמה שבה הם נמצאים כעת, לרמה המבוקשת בספרי המוסר.

ספרי המוסר ה"קלאסיים" מתאימים לאנשים באירופה בתקופה שלפני ההשכלה, כשהחיים היו הרבה יותר פשוטים. בשביל לתקן פגמים קלים במידות, אדם צריך רק להזיז בזה בזה שהם קיימים ולעוקרם. אך בימינו אנו בתקופה כ"כ מתורנית וגשמית-איננה יודעים בכלל איך ליישם את הרעיונות המובאים בספרי המוסר. לכן, הגיוני וסביר שאדם שילמד מספרים אלה בד"כ לא יחשוב איך הדברים קשורים אליו. ואם-תמצי-לומר שכן, הוא לא ימצא את המעשים המתאימים לו ולתקופתו בתוכם. העולם השתנה.

כיוצא, נראה שקטגוריית האנשים שיכולים לקבל ולהרוויח מספרי המוסר הללו מכילה בתוכה שתי קבוצות קוטביות: הצדיקים או הרשעים.

הצדיקים, הם האנשים מספרים אלו נכתבו בעבורם-הם יכולים להזדהות עם הרעיונות הנעלים היוצאים מהספר. להם, ספרים אלו משמשים ככלי נפלא לתקן את פגמיהם הקטנים.

הרשעים לעומת זאת, בדיוק הפוך: הם אינם יכולים להתחיל תהליך של תשובה ללא ספרים אלו, היות והמצפן המוסרי שלהם אינו פונה צפונה. עולם הערכים והמוסר שלהם מעוות עד מאוד ולכן הם צריכים ספרים אלו שלפחות יהיו קריאת כיוון לדרך האמת והישר.

לכן, ברצוני להציע גישה נוספת ללימוד מוסר:

עלינו קודם כל לבחון את עצמנו-את המעלות ואת החסרונות. ניתן לשאול חבר קרוב שיאמר לנו בכנות איזה פגמים הוא מוצא בנו (לא להתבייש!) וכך נוכל לדעת מה עלינו לתקן. רק לאחר שגילינו ועמדנו על הנקודות שאנו צריכים בהם תיקון, רק אז נוכל לקרוא חלקים מספרים (כמו גם מאותם ספרי מוסר "קלאסיים"): לדעת במה אני צריך להשתפר, במה אני צריך להשתנות.

בעצם, במקום ללמוד את ספרי המוסר כספר, עלינו ללמוד אותם כחבורת הדרכה: עלינו ללמוד את החלקים שקשורים אלינו ישירות, ולמידה שעליה אנו עובדים באותה תקופה. לאחר מכן, ניתן להמשיך הלאה לתחום נוסף של שיפור עצמי וחזרה חלילה.

לסיכום: הגישה הקלאסית ללימוד המוסר היא מלמעלה-למטה. אדם קודם כל לומד על מדרגות נעלות ורק לאחר מכן מנסה ליישם בפועל. גישה זו אינה נקודתית ולכן רק חלק קטן ממה שנלמד הוא פרקטי. עם הגישה המוצעת, לעומת זאת, עובדים מלמטה-למעלה: אדם קודם כל מזהה את הבעיה ומנסה לטפל בה באופן נקודתי בלימוד תכנים הקשורים לאותה נקודה. בכך, הוא ממקסם את לימודו ומתקדם ביעילות רבה יותר.

לסיום, לא כדאי לשכוח: חברה זה הזמן לחזור בתשובה!! תהיה הדרך אשר תהיה-אני מאחל לכם בהצלחה!! כתיבה וחתימה טובה!

מזל טוב!

לרב אריה שטרן, להולדת הנכד.

השבועות השאלה השבועית

דרב בן-ציון אלנאי

ה'מנחת-חינוך' (מצוה ש"ג) מקשה: לשיטות הסוברים דהר' עינניים (נעילת הסנדל, רחיצה, תשיש המיטה וסיכה) של יוה"כ מדאורייתא הם (שהרי לכו"ע ישנו לאו דאכילה ושתייה מדא') ואין להם עונש ואזהרה אלא רק מצוות עשה-מדוע נשים לא פטורות? הרי זו מ"ע שהז"ג! בשלמא אם נאמר שחובת העינניים היא מדרבנן, אפשר לומר שחכמים חייבום כמו שחייבו את הגברים. אך אם נאמר דא"ר-קשה!

מערכת "אשכולות" מאחלת לכולם שנה טובה ומבורכת!